

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра теорії і практики перекладу романських мов імені Миколи Зерова

**АНГОЛЬСЬКА ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА В ПЕРЕКЛАДАХ
УКРАЇНСЬКОЮ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ПЕПЕТЕЛИ
«МАЙОМБЕ»): ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «бакалавр»

студентки 4 курсу бакалаврату

освітньої програми *«Переклад з*

португальської та з англійської мов»,

спеціальність – 035 Філологія

Тетяни АРТЮХ

Науковий керівник:

к.філол.н., доц. Олена ОРЛИЧЕНКО

«Допущено до захисту»

Протокол засідання кафедри

теорії та практики перекладу

романських мов імені Миколи Зерова

Протокол № 10 від 19.06.2025

завідувач кафедри

д.філол.н., проф. Ірина СМУЩИНСЬКА

КИЇВ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДУ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО РОМАНУ	8
1.1. Постколоніальна література як об'єкт перекладознавчого аналізу.....	8
1.2. Аналіз перекладацьких стратегій у художньому перекладі постколоніальної літератури.....	11
1.3. Стан португальської мови в Анголі.....	15
Висновки до першого розділу	19
РОЗДІЛ II. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГОЛЬСЬКОГО РОМАНУ «МАЙОМБЕ»	21
2.1. Особливості ідіостилю Пепетели.....	21
2.2. Лексичні особливості оригіналу та їх відтворення у перекладі.....	25
2.3. Граматичні особливості оригіналу та їх відтворення у перекладі.....	35
Висновки до другого розділу	39
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
RESUMO	

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є аналіз лексико-граматичних особливостей роману Пепетели «Майомбе» та способів їх відтворення в українському перекладі. Аналіз здійснено на матеріалі оригінального тексту та його перекладу, здійсненого Андрієм Бережним. Актуальність роботи зумовлена потребою в ґрунтовному аналізі особливостей перекладу таких текстів та розумінні специфіки перекладу постколоніальної літератури. Ангольська постколоніальна література, зокрема творчий доробок Пепетели, та особливості її відтворення українською мовою досі не були предметом цілісного перекладознавчого аналізу, що свідчить про наукову новизну роботи.

Робота включає визначення особливостей постколоніальної літератури, специфіки літературної португальської мови в Анголі та аналіз перекладацьких стратегій, притаманних перекладу постколоніальної літератури. Розглянуто взаємозв'язок між історичним та культурним тлом тексту, охарактеризовано роль ідеологічного, соціального та лінгвістичного контексту у формуванні змісту.

У роботі розглядаються теоретичні та практичні аспекти відтворення ідіостилю автора. Особлива увага приділяється складнощам, пов'язаним із відтворенням етнокультурних реалій, військової термінології та зниженої лексики, а також особливостей граматичного рівня тексту.

Методи дослідження включають семантичний аналіз; метод суцільної вибірки для систематичного збору відповідних лексичних та граматичних одиниць задля подальшого аналізу; зіставний та порівняльний аналіз для порівняння лексичних та граматичних одиниць в португальському оригіналі та їх перекладів на українську мову; описовий методи задля детального аналізу прикладів.

Ключові слова: художній переклад, постколоніальна література, Пепетела, лексико-граматичні трансформації, ідіостиль.

ABSTRACT

The aim of this research is to analyze the lexical and grammatical features of Pepetela's novel *Mayombe* and the ways they are reproduced in the Ukrainian translation. The analysis is based on the original text and its translation by Andrii Berezhnyi. The relevance of the study is determined by the need for a thorough examination of the specific challenges involved in translating such texts and by the importance of understanding the peculiarities of postcolonial literature translation. Angolan postcolonial literature, particularly the works of Pepetela, and the specifics of their reproduction in Ukrainian have not yet been the subject of comprehensive translation studies, which highlights the scientific novelty of the research.

The study defines the characteristics of postcolonial literature, the specifics of literary Portuguese in Angola, and the translation strategies inherent in translating postcolonial literature. The interrelation between the historical and cultural background of the text is examined, as well as the role of ideological, social, and linguistic contexts in shaping its content.

The research focuses on both theoretical and practical aspects of conveying the author's individual style. Special attention is paid to the challenges of translating ethnocultural realia, military terminology, and colloquial vocabulary, as well as to the peculiarities of the grammatical level of the text.

The research methods include semantic analysis; the method of continuous sampling for systematic collection of relevant lexical and grammatical units for further analysis; comparative and contrastive analysis for comparing lexical and grammatical units in the Portuguese original and their Ukrainian translations; and the descriptive method for a detailed examination of examples.

Keywords: literary translation, postcolonial literature, Pepetela, lexical and grammatical transformations, idiolect style.

ВСТУП

У сучасному світі спостерігається зростаючий інтерес до постколоніальної літератури як важливого засобу вираження політичної, соціальної та культурної ідентичності націй, що пройшли через колоніальне поневолення. Ангольська література, формована в умовах боротьби за незалежність і національну самоідентифікацію, є потужним інструментом осмислення травматичного досвіду колонізації та постколоніального періоду. Роман «Майомбе» авторства Пепетели є знаковим твором цього напрямку, що поєднує в собі як художню цінність, так і глибокий ідеологічний зміст.

Актуальність роботи зумовлена також тим, що українське перекладознавство ще недостатньо опрацювало лінгвістичні особливості африканської постколоніальної прози, зокрема з португаломовного простору. Дослідження роману «Майомбе», з огляду на лексико-граматичні особливості, дає краще зрозуміти виклики, з якими стикається перекладач, а також простежити як передаються та трансформуються культурно марковані одиниці в українському контексті.

Мета дослідження полягає у вивченні та аналізі лексико-граматичних перекладацьких трансформацій та їх відтворення в українському перекладі роману Пепетели «Майомбе» і передбачає розв'язання таких **завдань**:

- охарактеризувати жанрово-стилістичні особливості роману Пепетели «Майомбе» у контексті ангольської постколоніальної літератури;
- визначити лексичні та граматичні особливості оригіналу, що мають культурно-ідеологічне забарвлення;
- проаналізувати способи перекладу цих одиниць українською мовою;
- оцінити адекватність та стратегічні підходи перекладача в транспонуванні ідеологічного, етнокультурного та стилістичного навантаження тексту.

Об'єктом дослідження виступає роман Пепетели «Майомбе», опублікований у 1980 році (обсягом 171 стор.), та його переклад українською мовою Андрія Бережного, опублікований у 1985 році (обсягом 225 стор.).

Предметом дослідження є лексико-граматичні особливості португаломовного твору та їх відтворення українською мовою, проілюстровані на прикладах (загальна кількість яких дорівнює 109) оригінального та перекладеного текстів.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі застосування лексико-граматичних трансформацій у ході перекладу португаломовної постколоніальної літератури з португальської мови на українську, а саме лексико-граматичних особливостей роману Пепетели «Майомбе». Визначено основні проблеми та стратегії перекладу, що дозволяє зрозуміти специфіку перекладу постколоніальних творів. Дослідження передбачає аналіз впливу культурно-історичних та жанрових особливостей на текст та розробку методів, що дозволяють зберегти унікальні риси оригіналу. Це включає вивчення мовних та культурних відмінностей, що впливають на переклад, та пошук способів здійснення адекватного перекладу зі збереженням ідіостилю автора.

Методи дослідження включають метод суцільної вибірки, порівняльний та зіставний аналіз, описовий метод, семантичний аналіз.

Теоретичне та практичне значення визначаються у можливості застосування отриманих результатів у наукових дослідженнях з цієї теми. Зокрема, результати можуть бути корисними при створенні навчальних матеріалів для вивчення особливостей перекладу ангольської постколоніальної літератури, аналізу творчості ангольського письменника Пепетели та проведенні подальших наукових досліджень його доробку.

Теоретико-методологічною базою дослідження стали праці вітчизняного О. Юрчук, О. Кравченко, О. Сінченко, В. Будний, А. Степанчук, Р. Зорівчак, Р.Теребус, Ю. Белінська, О. Пуш та зарубіжного: Е. Саїда, А.А. Алхамад, К. Агра, А. Кехінде, Г. Бгабга, Л. Фрейташ, Л. Хав'єр, А. Канди, Е. Кардейра,

М. Тимочко, Д. Колодзейчик перекладознавства, мовознавства, культурології та історії.

Структура роботи складається зі вступу, в якому вказується актуальність дослідження, його новизна, описується об'єкт і предмет пошукування, методи та завдання бакалаврської роботи, першого розділу «Теоретичні засади перекладу постколоніального роману», де розглядається постколоніальна література як об'єкт перекладознавчого аналізу, здійснюється аналіз перекладацьких стратегій у художньому перекладі, аналізується стан португальської мови в Анголі, а також другого розділу «Лексико-граматичні особливості українського перекладу ангольського роману «Майомбе» і його наступних параграфів: «Особливості ідіостилю Пепетели», «Лексичні особливості оригіналу та їх відтворення у перекладі», «Грамматичні особливості оригіналу та їх відтворення у перекладі»; висновків до кожного з розділів та загальних висновки, а також резюме португальською мовою.

Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 50 сторінок, з яких основного тексту 43 сторінки.

Список використаних джерел налічує 44 позицій.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДУ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО РОМАНУ

Перекладач постколоніальної літератури повинен приділяти особливу увагу низці важливих аспектів, що виходять за межі стандартних перекладацьких завдань. Такі тексти поєднують у собі ідеологічні наративи, культурно-історичний контекст, багаторівневу мовну специфіку, зумовлену як соціолінгвістичними, так і історичними чинниками. Вивчення постколоніальної літератури як об'єкту перекладознавчого аналізу, дослідження перекладацьких стратегій при відтворенні художнього тексту, а також урахування стану португальської мови в Анголі є необхідними передумовами для досягнення максимальної адекватності, точності й збереження ідіостилю автора у процесі перекладу.

1.1. Постколоніальна література як об'єкт перекладознавчого аналізу

Для розуміння особливостей перекладу пост-колоніального роману необхідно враховувати його жанрову специфіку, історико-культурний контекст та ідеологічні маркери. Тож передусім зосередимо увагу на характеристиках цього літературного явища.

Під постколоніалізмом розуміють як період, що хронологічно збігається з часом розпаду колоній, так і загальне позначення всіх культурних явищ, що зазнали колоніальної деформації. [Юрчук 2015, с. 32]. Вивчення цього явища вимагає комплексного підходу, що й зумовило виникнення постколоніальних досліджень як окремого напрямку гуманітарного знання.

Постколоніальні дослідження (лат. “post” – після, за “i” – colonia поселення) — сукупність методологічно різнопланових, тематично пов'язаних наукових студій, які постали в період розвалу колоніальних систем та усвідомлення розриву національної культури (письменства) з «провідними» західними зразками. [Літературознавча енциклопедія 2007, с. 252]

Основна мета постколоніальних студій полягає у висвітленні раніше маргіналізованих культур, усуненні комплексу меншовартості та расової переваги, а також в узгодженні міждисциплінарних методів аналізу недостатньо структурованих культурних феноменів.

Започаткувала постколоніальні дослідження робота «Орієнталізм» (1979) Е. Саїда, в якій переглянуто усталену модель бінарної опозиції «Захід — Схід», поєднано окцидентальну теорію та орієнтальну дійсність, що спростовує амбітні західні домагання, використано прийоми деконструкції. Дослідник звертається до набутків французького постструктуралізму, до ідей М. Фуко про спорідненість форм знання і влади у розкритті креативних можливостей, передусім мистецтва ще недавно колонізованих народів, виведених репресивними силами Заходу за межі історичного буття, для висвітлення об'єктивних положень європейської культури, застосовуваних для гноблення неєвропейців. [Amardeep 2004]

Поняття «постколоніальний» вказує на тимчасовий, важкий, іноді хворобливий період розвитку від поневолення до усвідомлення власної свободи, що супроводжується забуванням історичного минулого або вшануванням власних героїв, іноді перетворює колонізатора на узагальнено маргінальну постать. Префікс пост- фіксує поступове болісне очищення народу від тривалого гноблення іншим етносом, вироблення об'єктивних методологічної рефлексії й теоретичної критики. Постколоніальні дослідження містять настанову деконструкції Заходу як імперського чинника, легітимізацію різних антиколоніальних дискурсів, вироблення повноцінної метамови для постколоніального вибору власної долі та віднаходження ідентичності. [Sorensen 2010, с. 12-13]

Їм притаманні інтелектуальний протейзм, поліфонічність, полідискурсивність, звернення до набутків екзистенціалізму, психоаналізу, структуралізму, постструктуралізму. Натомість західна критика заперечує переваги мистецтва звільнених від колонізації народів над матеріальною спадщиною колоніалізму, яка, здавалося б, залучила їх до надбань цивілізації.

Такі аргументи здебільшого спрямовані на підтримання європейського логоцентричного типу мислення та діяльності, що накидав свої настанови іншим культурам, інколи призводячи до їх деформації та нівеляції. Такі тези сприяють утвердженню тенденцій глобалізації, які є неоколоніальним масштабним поглинанням інших, не визнають альтернативності, використовують дезінформацію та подвійні стандарти всупереч настановам сучасного постмодернізму на децентрацію, з багатьма положеннями якого солідаризується постколоніальна критика. [Літературознавча енциклопедія, с.252]

Постколоніальна мистецька практика репрезентує «широкий спектр різностильових явищ, які привернули увагу публіки й критики новим трактуванням філософських, політичних, етичних засад сучасної цивілізації крізь призму історичного досвіду тих етнокультур, які досі були відсунуті на периферію як підпорядковані, маргінальні, дискриміновані [Будний В., Ільницький М. 2008, с. 322]». На думку О. Юрчук, постколоніальній літературі властиві політизованість, децентралізація, плюралізм, своєрідний психологізм (проблема подолання комплексу неповноцінності). [Юрчук 2015, с. 32]

На думку сучасного українського культуролога О. Кравченко: «Пост-колоніалізм – інтелектуальна рефлексія колоніального стану з метою визначення розмаїття змістів колоніальної залежності, що є умовою їх викриття та подолання, у першу чергу, на рівні свідомості». Таким чином, за Кравченко пост-колоніалізм є «результатом деконструкції колоніалізму, наслідком демаскувань та демонтажу структур культурного колоніалізму і водночас їх продуктивного перекодування та використання» [Кравченко О. 2014, с. 15–24].

На думку літературознавця О. Сінченко, поняття «пост-колоніалізм» розглядає проблеми вивчення культур помежів'я й також дає змогу виявити механізми творення «голосу» змаргіналізованих етносів, що мірою тих чи

інших обставин були позбавлені можливості культивування власної культури» [Сінченко О. 2016, с.8]

Схоже тлумачення зустрічаємо в «Енциклопедії постмодернізму»: «...постколоніальне» позначає становище народів та регіонів, які були раніше колонізовані, передусім західними імперськими націями, а також вивчення матеріальних та культурних наслідків їхньої історії [Енциклопедія постколоніалізму 2003, с. 323]». У такому розумінні постколоніальні дослідження звужується до аналізу досвіду колонізованого народу. На схожому підході до вивчення постколоніальної літератури наголошують М. Павлишин та І. Іванишин.

Португаломовні літературознавці посилаються на визначення постколоніальної літератури дослідниці Еллеке Бомер – література, що охоплює період після Другої світової війни та ототожнює себе з широким рухом супротиву колоніальному суспільству. [Coelho 2009]

1.2. Аналіз перекладацьких стратегій у художньому перекладі постколоніальної літератури

Перш за все, мова часто постає однією з центральних проблем постколоніальної літератури. У період колоніального панування імперські держави примусово впроваджували власну мову підкореним народам, забороняючи використання автохтонних мов і культурних форм. У відповідь на таке мовне насилля багато постколоніальних авторів, що були родом із колишніх колоній, свідомо відмовлялись писати мовою колонізатора на користь рідної мови або ж створювали гібридні мовні форми як інструмент опору та самоідентифікації.

Артур Карлос Маурісіо Пестана душ Сантуш, навпаки, свідомо обирає португальську мову як засіб літературного висловлення, прагнучи охопити ширшу читацьку аудиторію та донести свої ідеї до глобального португаломовного простору.

На думку літературознавця Айобамі Кехінде, постколоніальна література та переклад – це тісно пов’язані явища, що виникають у межах культурної спільноти та сприяють переосмисленню досвіду колоніалізму. Переклад у цьому контексті виконує не лише лінгвістичну, а й культурну функцію: він переносить і трансформує ідеї, норми та традиції між різними соціальними контекстами. У процесі такого перенесення відбувається акт культурного присвоєння й самовираження, завдяки чому постає нова, гібридна форма культури. Саме тому постколоніальна література часто вимагає мультикультурного перекладу — процесу декодування, перекодування і нового кодування культурного змісту. [Alhamad 2022, с.1]

У середині ХХ століття в перекладознавстві і літературознавстві виникла дискусія щодо необхідності деколонізації культурного простору за допомогою перекладу. Постколоніальні студії не лише поставили під сумнів усталені уявлення про природу перекладу, а й суттєво вплинули на ключові концепти, підходи та методології в суміжних галузях знань — таких як теорія комунікації, соціологія, антропологія.

На думку бразильської дослідниці постколоніальних студій Клонді Агра, переклад постколоніального роману — це складний процес, що вимагає від перекладача не лише мовної точності, а й глибокого занурення в ідеї та контексти твору. Завдання перекладача полягає у висвітленні імпліцитних смислів, декодуванні тексту та відтворенні авторських роздумів про колоніалізм і форми деколонізації. Зберігаючи вірність оригіналу, перекладач водночас вносить у текст власні інтерпретації, коментарі та виноски, пояснюючи теоретичні й ідеологічні основи авторської позиції. Для нього переклад — це не просто передача тексту іншою мовою, а глибокий пошук смислів у двох культурних просторах: у контексті джерела та в культурі цільової аудиторії. Саме тому Клонді Агра наділяє перекладача роллю трансгресора — того, хто перетинає межі, поєднує культури й творить нове знання на перетині мов і ідентичностей. [Agra 2013, с. 5]

Подібну роль перекладачеві відводить Гомі К. Бхабха у своїй праці «Місце культури». У межах постколоніального дискурсу він розглядає перекладача як медіатора — посередника в міжкультурному діалозі, який діє в умовах «третього простору», де відбувається зіткнення, переосмислення та гібридизація культурних смислів. [Bhabha 1998, с. 293]

А. Степанчук відзначає, що у постколоніальних текстах, зокрема романах: «... спостерігаються ускладнені синтаксичні конструкції, які наближені для рідної культури слів та концепцій, креолізованих елементів та інших структур, що сигналізують про «іншість» автора. [Степанчук А. 2018, с. 2]

Н. Зайченко зазначає, що «перекладач має чітко розуміти, що культура має набір прецедентних текстів, насичених символами, які виконують функцію нагромаджувача культурної інформації етносу.» [цит. за Степанчук А. 2018, с.3]

Стратегії перекладу мовами, що зазнали впливу колонізаторів є також дещо відмінними, адже колонізовані в недалекому минулому культури гостро відчують проблеми, що обговорюються у художньому тексті, зокрема романах, вони певним чином можуть ідентифікувати себе із персонажами. Розуміючи стан речей, глядачі підсвідомо намагатимуться впізнати себе в котромусь із героїв п'єси. Перекладач не може створити абстраговану відмінність між мовленням протидіючих сторін, адже це зруйнує зв'язок між персонажами і глядачем. Не можна вдаватися і до використання креолізованого мовлення, наприклад, до суржику, адже автор навмисне не використовує гібридизацію на рівні мовлення. Мовлення колонізаторів, натомість, може містити штучно формалізовані елементи, що підкреслить неприродність та нав'язливість. Досить небезпечною є перетворення вдовоної двомовності на двомовність реальну [Літературознавча енциклопедія 2007, с. 252].

Дослідниця Марія Тимочко у своїх працях розглядає переклад постколоніального роману як мультикультурний процес. На її думку, завдання перекладача полягає в тому, щоб збалансовано передати автентичність і культурні особливості оригіналу, водночас адаптуючи текст до культури

цільової аудиторії. Таким чином, переклад має бути водночас вірним оригіналові та зрозумілим для читача, подібно до того, як автор постколоніального роману прагне зробити власний текст доступним для різних культурних контекстів. [Alhamad 2022, с.2]

Про збереження автентичності культури оригіналу та її адаптації до контексту культури перекладу писала вчена Дорота Колодзейчик. Вона, як і Марія Тимочко, підтримувала ідею конструювання тексту перекладачем таким чином, щоб він був прийнятним і зрозумілим для цільової аудиторії. Проте Колодзейчик зазначає, що перекладач повинен зберегти відчуття іншості, характерне для оригіналу. У постколоніальній літературі культурна відмінність виступає маркером «чужорідності» в тексті — простором, у якому виявляється етичний вимір перекладу. Ця відмінність є не лише викликом для перекладача, а й субстанцією самої літератури, що розгортається як процес безперервного перекладу — переговорів між оригінальною формою та її новою персоніфікацією мовою перекладу, яка часто є мовою колишньої імперії. Ця мова, з усіма ознаками звичайного мовного середовища, зберігає сліди колоніального тиску, який позначив її структуру та функцію. У процесі перекладу такі сліди стають ключовими у виявленні того, що зникає, що трансформується і що зберігається в новій версії тексту. Саме тому культурно-історичні контексти перекладацьких трансформацій набувають особливого значення: вони визначають ступінь перекладабельності текстів постколоніальної літератури в умовах міжмовного та міжкультурного діалогу. [Kołodziejczyk 2018, с. 8-14]

Отже, можемо зробити висновок, що переклад постколоніального роману вимагає врахування не лише лінгвістичних особливостей тексту, але й історичних, ідеологічних та культурних контекстів. Перекладачеві необхідно обирати відповідні перекладацькі стратегії, що дозволяють адекватно передати колорит епохи, зберегти культурно-марковані реалії та водночас забезпечити зрозумілість тексту для цільової аудиторії. У таких підхід перекладач зберігає художню та ідеологічну цінність, закладені автором.

1.3. Стан португальської мови в Анголі

Колоніальна експансія Португалії розпочалася ще у XV ст. із завоювання Сеути в Північній Африці та тривала до 1999 року, коли Макао було передано під юрисдикцію Китайської Народної Республіки. На початку цього періоду всі основні торговельні маршрути з Африки, Близького Сходу та Азії до Європи перебували під арабським контролем, тож європейські купці були змушені сплачувати значні збори за транзит. У прагненні здобути економічну незалежність і прямий доступ до джерел прибутку, португальці вирішили взяти під власний контроль ці маршрути. Особливий інтерес становили африканські раби та азійські прянощі — ресурси, які стали головним рушієм колоніальної експансії: спершу через завоювання Сеути, а далі — через поступове просування вздовж західного узбережжя Африки та відкриття морського шляху до Індії. [Freitas 2021, с. 15]

Саме під час цих експедицій, у 1480-х роках, португальські мореплавці досягли берегів сучасної Анголи. З цього моменту між португальською короною та корінними народами регіону почали формуватися тісні, хоч і нерівноправні, відносини. Оскільки «великі географічні відкриття» мали передусім економічний характер, не дивно, що контакти з новими територіями одразу набули форми колоніальної експлуатації — ресурсів, населення та земель. Протягом п'яти століть португальського імперіалізму структура цих взаємин змінювалася відповідно до економічних потреб метрополії та трансформації її політичної думки, однак суть залишалася сталою: колонія слугувала інструментом забезпечення інтересів імперії. Одним із засобів імперського впливу стало нав'язування португальської мови — спочатку як інструменту адміністративного та релігійного контролю, а згодом як засобу культурної асиміляції, що відкрив шлях до формування португаломовної літератури в Анголі. [Bethencourt, Curto 2007, с. 5]

На думку португальської дослідниці Ешперанси Кардейри, історичний розвиток португальської мови від доби Великих географічних відкриттів до

здобуття колоніями незалежності можна умовно поділити на два ключові етапи: середньопортугальський і класичнопортугальський періоди. Особливої уваги заслуговує середньопортугальська мова, яку Кардейра визначає як надзвичайно короткий, але критичний етап — першу половину XV століття. Вона не сприймає цей період лише як перехідний, а розглядає його як переломний момент в історії португальської мови. [Banza 2014, с. 1]

Саме в цей час відбулися важливі трансформації, насамперед на фонетико-фонологічному рівні, які істотно змінили мовну структуру та форму. Зміни, що відбувалися вже у другій половині XIV започаткували новий етап розвитку португальської мови. Ці процеси стали фундаментом для мовної моделі, яка надалі поширювалася в колоніальному просторі, зокрема й в Африці.

Хоча офіційною мовою в усіх колоніях залишалася європейська португальська, мовна ситуація у постколоніальний період розвивалась по-різному. В африканських колоніях, які здобули незалежність лише у 1975 році, тривалий вплив мовної політики метрополії стримував мовний дрейф, який активізувався лише нещодавно — особливо в Анголі та Мозамбіку. Тут мовна ситуація ускладнена впливом місцевих банту-мов, а також історично слабкою системою освіти португальською, що сприяло взаємопроникненню між португальською та автохтонними мовами, формуючи унікальні постколоніальні різновиди. [Cabecinhas, Macedo, Martins 2012, с. 4-5]

Понад те, система паноптичного спостереження, що формувала колоніальний простір, відображалась і в описовому методі європейських мандрівників та дослідників XIX–XX століть, чий погляд не лише фіксував, а й конструював уявлення про колоніальний світ, артикулюючи взаємозв'язок між знанням і владою. Унаслідок цього між колонізаторами та колонізованими утвердилася система ієрархічних відмінностей, яка виключала можливість рівноправного діалогу в економічних, соціальних та культурних вимірах.

Кінець XIX століття особливо яскраво демонструє трансформацію португальського панування. Цей період позначений активним поширенням

мовних і ментальних уявлень про колонії через адміністративних і релігійних агентів португальської корони. Інтенсифікація колоніальної політики значною мірою була зумовлена рішеннями Берлінської конференції 1884–1885 років, яка заклала підґрунтя до імперіалістичного перерозподілу Африки. [Oliveira 2019]

З метою зміцнення економічної експлуатації, починаючи з 1850 року, португальський колоніалізм установив в Анголі соціокультурний дуалізм, що передбачав співіснування двох нерівних суспільств: одне — для колоністів, які керували репресивною та експлуаторською системою, інше — для місцевого населення, якого розглядали передусім як джерело дешевої робочої сили. Для підкріплення колоніального впливу, зокрема в духовній сфері, католицька церква направляла до регіону місіонерів, покликаних вивчати місцеві мови з метою ефективнішої комунікації та християнізації населення, зокрема через створення релігійних текстів місцевими мовами. [Alexandre 2004, с.5]

Починаючи з ХІХ століття, значна кількість португальських колоністів і поселенців прибували до Анголи, оселялися переважно вздовж узбережжя та поступово просувалися вглиб країни — до центральних і південних регіонів. Їхнім головним завданням було утвердитися в соціально привілейованому становищі, відмежованому від місцевого ангольського населення. Для цього вони отримували фінансову та адміністративну підтримку з боку колоніальної влади. Підпорядкування корінного населення здійснювалося системно й жорстко — зокрема, через расову ієрархію, в якій різниця у кольорі шкіри та недостатнє володіння португальською мовою слугували головними інструментами дискримінації. [Oliveira 2019]

У мовному вимірі така політика сприяла закріпленню уявлень про перевагу португальської мови над місцевими. Як зазначає А. Мінгас, расові категорії безпосередньо впливали на лінгвістичну стратифікацію: у колоніальну епоху варіант португальської, яким послуговувалося ангольське населення, зневажливо називали *pretoguês*, *português de preto*, *português moreno* або *dialeto*. Такі означення не лише сприяли утвердженню престижності

європейської норми португальської мови, але й формували стійку уяву про меншовартість африканських мов. Унаслідок цього в частини ангольців виникало почуття сорому за приналежність до непрестижної мовної спільноти, особливо коли рідною або першою мовою були національні мови, а не португальська. [Mingas 2000, с. 16]

Лише впродовж ХХ століття португальська мова почала набувати статусу найпоширенішої в міських районах Анголи. Цей процес був зумовлений насамперед збільшенням кількості португальських поселенців, більшість із яких оселялися переважно в прибережних урбанізованих центрах, залишаючи сільські регіони поза зоною інтенсивної колоніальної присутності. Ідеологічне підґрунтя расової переваги колонізаторів формувалося відповідно до економічної доцільності — передусім потреби в ефективному підпорядкуванні місцевого населення. Упродовж перших десятиліть режиму *Estado Novo* у Португалії (1933–1974) зберігалася архаїчна концепція, що походить ще з ХV століття, згідно з якою африканці мали сприймати колоніальне підкорення як благо — насамперед завдяки «випадковому» доступу до вищої, європейської цивілізації. [Oliveira 2019]

Процес асиміляції створив умови для включення африканців до європейсько-португальського світу, однак цей процес водночас став підґрунтям для формування опору колоніальній ідеології. Зіткнувшись із нав'язуванням колоніального порядку, частина освічених африканців, так званих «асимільованих», почала вивчати політичну думку й історію Португалії, переосмислюючи європейські ідеї як інструмент боротьби за прогрес і самовизначення в Анголі. Однією з центральних стала ідея націоналізму — концепція, згідно з якою кожен народ має право на самоуправління. Хоча вплив націоналістичного дискурсу зростав повільно, він поступово набував ваги, особливо в середовищі освіченої меншості, яка, за словами А. Канди, і була головним носієм цієї ідеї. [Kanda 2005, с. 41]

З початком визвольної боротьби 1961 року, коли в Анголі спалахнула збройна колоніальна війна проти Португалії, націоналізм вийшов за межі елітарного кола й став рушієм широкомасштабного збройного спротиву. Цей конфлікт, відомий як Війна за незалежність Анголи, тривав до 1974 року й охоплював не лише основну частину країни, але й регіон Кабінда — анклав, відокремлений від решти території Анголи. У Кабінді, через значні нафтові ресурси та історичну специфіку, боротьба за автономію набула особливого характеру, породивши окремий рух опору, який не завжди ототожнював себе з загальноангольською визвольною боротьбою. [GlobalSecurity.org 2016]

Важливою віхою у цьому контексті стало створення 6 вересня 1961 року, вже через пів року після початку війни, Провінційної хунти Повоаменто де Ангола (ПХА), що стало однією з найвизначальніших подій періоду 1961–1972 років і, разом із загальним контекстом визвольної боротьби, згодом лягло в основу роману *Майомбе* (1980) ангольського письменника Пепетели, який на художньому рівні осмислює досвід війни за незалежність. [Oliveira 2019]

Отже, португальський колоніалізм сформував соціальну і мовну ієрархію, де португальська мова була інструментом влади й асиміляції, а місцеві мови — маргіналізовані. Поширення європейської португальської в міських центрах супроводжувалося знеціненням африканських мов і створенням образу меншовартості всього «тубільного». Разом із тим, саме через португальську мову освічена ангольська еліта почала формувати національну самосвідомість, яка згодом переросла у визвольний рух. Ці процеси знайшли глибоке відображення в романі *Майомбе*, де мова постає не лише як засіб спілкування, а як символ боротьби, влади та ідентичності.

Висновки до першого розділу

Переклад постколоніальної літератури є складним і водночас важливим завданням для перекладача, оскільки поєднує міжкультурні, історичні,

соціальні та ідеологічні аспекти. Постколоніальний роман як об'єкт перекладознавчого аналізу відображає багатогранний досвід колонізації, визвольних рухів та формування національної ідентичності, що знаходить своє вираження у мовних, стилістичних і змістових особливостях тексту. Перекладач стикається з необхідністю не лише передати змістову точність, але й зберегти авторський ідіостиль, ідеологічне навантаження твору, культурно-історичний колорит. Особливе значення має збереження регіональних та етнокультурних реалій, що дозволяє не лише передати автентичність першоджерела, але й забезпечити глибше занурення читача у специфічний культурно-історичний контекст твору.

Постколоніальна література та переклад – це тісно пов'язані явища. У межах постколоніальної парадигми художній переклад набуває не лише мовного, а й глибокого лінгвістично-культурного та ідеологічного значення, оскільки він передає систему цінностей, історичних травм та досвідів, закладених у тексті. Перекладач у цьому контексті постає як посередник між культурами, що виконує функцію інтерпретатора культурних кодів та світоглядних установок автора. Така подвійна – культурологічна та лінгвістична – функція перекладу вимагає від перекладача ретельного добору відповідних перекладацьких стратегій.

Особливу увагу в дослідженні приділено аналізу португальської мови в її ангольському варіанті. Мовна ситуація в Анголі сформувалась під впливом історичних обставин, контактів із місцевими мовами та соціальних трансформацій, що зумовило наявність лексичних, граматичних та стилістичних відмінностей у порівнянні з європейською нормою португальської мови. Урахування цих особливостей є обов'язковим для досягнення адекватності перекладу.

Ефективний переклад постколоніальної літератури потребує комплексного міждисциплінарного підходу, що поєднує лінгвістичний, перекладознавчий, культурологічний та історичний аналіз та забезпечує збереження авторської унікальності та цінності твору.

РОЗДІЛ II. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГОЛЬСЬКОГО РОМАНУ «МАЙОМБЕ»

Одним із ключових завдань перекладача художнього твору є збереження унікального індивідуального стилю автора (ідіостилю), адже завдяки специфічному поєднанню лексичних та граматичних засобі формується образний світ твору. Роман «Майомбе» Пепетели вирізняється особливою стилістичною організацією тексту, яка визначає як індивідуальні характеристики автора, так і специфіку культурно-історичного контексту Анголи у період колоніальної війни. У цьому розділі буде розглянуто основні лексико-граматичні особливості оригіналу та їх відтворення в українському перекладі, що дозволяє проаналізувати способи збереження авторської інтенції, семантичної наповненості та цілісності твору.

2.1. Особливості ідіостилю Пепетели

При перекладі художнього твору перекладач зіштовхується не лише зі складним міжкультурним та міжмовним процесом, але й із завданням збереження індивідуального авторського письма, оскільки певні стилістичні та художні прийоми, до яких вдається письменник, лежить в основі його творчої самобутності та визначають смислову наповненість тексту. У науковій літературі ті загальноживані мовні, стилістичні і художні засоби, які автор перетворює на особливі для його унікального мовного світу, прийнято називати ідіостилем. [Белінська Ю. 2023, с. 6]

Згідно із визначенням Літературознавчого словника, «індивідуальний стиль – іманентний (властивий його внутрішній природі) прояв істотних ознак таланту у конкретному художньому творі, мистецька документалізація своєрідності світосприйняття певного автора, його нахилу до ірраціонального чи раціонального мислення, до міметичних принципів (принципів

уподібнення) чи розкутого образотворення, його естетичного смаку, що в сукупності формують неповторне духовне явище» [Літературознавчий словник-довідник 2006, с. 303].

Ідіостиль письменника є невід'ємною складовою його художньої ідентичності, що зароджується від впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників [Самборська В., Орличенко О.В. 2025, с. 100-102]. Сукупність цих факторів зумовлює багатогранне розуміння стилю як феномену, що поєднав у собі індивідуальні авторські особливості, культурно-історичний контекст і традиції. Згідно з Р. Теребус, до основних компонентів ідивідуального стилю автора належить поєднання таких елементів, як тема твору та його структура, художній зміст, вживання різних стилістичних засобів, багатство мовного вираження, відтворення колориту, характерного для епохи, який дозволяє читачеві зануритися у відповідну атмосферу та відчути дух часу. [Теребус 2016, с. 176].

Одним із яскравих прикладів втілення ідіостилу в постколоніальній літературі є творчість ангольського письменника Артура Карлуша Маурісіу Пестана душ Сантуша, відомого під псевдонімом Пепетела. У його творчості особливе значення набуває лексема *guerrilha*, яка в португальській мові позначає не лише форму збройного спротиву, а й метафору ідеологічної боротьби. Під час Колоніальної війни *guerrilha* стала символом опору проти португальського колоніалізму, формою існування поза офіційною владою. Для Пепетели *guerrilha* перетворюється не лише на досвід безпосередньої участі у визвольній боротьбі, але й на спосіб мислення та письма, що яскраво відбивається у його творчості. Саме тому недаремно Михайло Литвінець у післямові до українського перекладу роману «Майомбе» (перекладач — Андрій Бережний) охарактеризував Пепетелу як «борця за свободу». [Бережний А. 1985, с. 229-230]

Артур Карлуш Маурісіу Пестана душ Сантуш народився у 1941 році у портовому місті Бенгела. Згодом переїхав до Португалії, потім – до Франції, а пізніше – до Алжиру. [Xavier 2008, с.6] Натхнений соціалістичними вченнями,

у 1963 доєднався до заснування Центру ангольських досліджень – організації, що гуртувала ангольських патріотів. Наприкінці 60-х років письменник долучається до збройної боротьби, де отримує прізвисько Пепетела.

Досвід, набутий у збройній боротьбі, чітко простежується у творчості Пепетели. Його літературна спадщина є своєрідним продовженням активної участі в революційних подіях, що виражається у прагненні до критичного осмислення ангольського визвольного руху з усіма його складнощами, суперечностями та неоднозначними аспектами.

Беззаперечно, вершиною творчості Пепетели вважається роман «Майомбе», написаний на реальних подіях про ангольських партизанів, які героїчно боролися проти португальських колоніалістів в провінції Кабінда. Водночас, у «Майомбе» автор не зупиняється на романтизованому змалюванні визвольної боротьби: він озвучує плюралізм точок зору, які кидають виклик офіційному дискурсу збройного спротиву, виявляючи глибокі етнічні та ідеологічні протиріччя всередині самого руху.

Ідіостиль Пепетели визначається гетерогенністю та напруженням сюжету. Гетерогенність виявляється у розмаїтті світоглядів і світовідчуттів персонажів, у різних стратегіях виживання та боротьби, у зіткненні соціально-економічних інтересів і способів дії, а також у способах репрезентації суспільного устрою Анголи. Водночас напруження простежується у динаміці між єдністю та розмаїттям, між порядком і хаосом, між захистом колективного та прагненням до індивідуального. Воно також виявляється в опозиції між реальною нацією та її символічним уявленням про неї, у боротьбі проти колоніалізму й у подальшій напрузі між європеїзацією та африканською ідентичністю.

Крім того, майже всі твори Пепетели пронизані складними часовими взаємозв'язками між минулим і майбутнім, які формують не лише наративну логіку, а й політичну й філософську глибину його письма. [Xavier 2008, с. 6-7]

На думку африканіста Патріка Шабаля, Пепетела є одним із найуніверсальніших авторів ангольської літератури, який з винятковою плавністю поєднує соціалістичний реалізм, символізм та елементи фантастичного наративу. Саме ця наративна гнучкість дозволяє авторові вільно працювати з різними художніми площинами — від документально точного до умовно-міфологічного — не встановлюючи між ними жорсткої ієрархії. [Marcon 2011, ст. 10]

Такий підхід до структурування наративу — поліфонічний, відкритий до множинності поглядів і форм вираження — особливо яскраво виявляється в романі «Майомбе», який вважається ключовим у творчості Пепетели.

У цьому творі, присвяченому досвіду ангольських партизанів у боротьбі за незалежність, на перший план виходить пошук національної ідентичності, що здійснюється через зіткнення різних бачень, мрій і прагнень, характерних для періоду національно-визвольного руху. Текст побудований на діалогах, у яких думки й ідеї формуються, розвиваються і доповнюються кожним із персонажів. Пепетела активно використовує усно традиції, що є важливою рисою африканських культур. Таким чином автор створює контрнарративний простір, що стає формою опору колоніальному дискурсу, який придушував будь-які антиколоніальні ідеї та вільнодумство.

Структура твору — чотири частини та епілог — слугує рамкою для розкриття страждань, сумнівів, мрій, завоювань і внутрішніх конфліктів молодих борців, які через війну прагнули утвердити ідеали вільної Анголи.

Ця поліфонія досягається завдяки множинності голосів, серед яких вирізняються *Teoria*, *Verdade*, *Mundo Novo*, *Muatiânvua* та інші персонажі. Саме через їхні монологи, діалоги й внутрішні роздуми постає багатовимірний панорама визвольного руху, позначена складними викликами: расизмом, трайбалізмом, бюрократизмом та іншими «фантомами» колоніального спадку. Все це створює атмосферу ідейного кипіння, де кожен персонаж репрезентує окрему точку зору, а сам роман функціонує як відкритий простір критичної рефлексії над витоками та майбутнім ангольської нації. [Silva 2015, ст.5]

Таким чином, ідіостиль Пепетели — глибоко укорінений у складному досвіді колоніалізму, визвольної боротьби та постколоніального переосмислення — виходить за межі звичайного літературного стилю. Його твори, особливо роман «*Майомбе*», не лише фіксують історичні злами, а й формують символічний простір, у якому вибудовується національна ідентичність. Його внесок у розвиток ангольської літератури — це не лише участь у фіксації подій боротьби за незалежність, а й глибоке філософське та культурне осмислення національного досвіду через художній текст.

У процесі перекладу іншомовного твору перекладач стикається з труднощами, пов'язаними з неможливістю повністю відтворити національно-культурні аспекти та жанрові особливості першотвору. Для досягнення адекватності перекладу важливо глибоко розуміти зміст і стиль першоджерела, відчувати авторський задум та зануритися у його світ, щоб максимально точно передати атмосферу і ідеї оригінального тексту.

Ці особливості водночас становлять значний виклик для перекладача. Передавши лише зміст, можна втратити унікальну інтонацію, іронію, ритм усної мови, притаманний персонажам. Перекладачеві слід бути особливо уважним до політичного контексту, багатомовності персонажів, алюзій на африканські традиції, а також до гібридних елементів мови — коли португальська переплітається з локальними мовами й реаліями. Збереження цієї текстової глибини й культурної багатовимірності є ключем до адекватного відтворення художньої цінності тексту Пепетели в іншомовному середовищі.

2.2. Лексичні особливості оригіналу та їх відтворення у перекладі

Лексичний рівень тексту посідає особливе місце у процесі перекладу, оскільки саме лексика формує змістову, культурну та емоційну наповненість твору. При перекладі постколоніальної літератури, зокрема роману «*Майомбе*», важливого значення набуває відтворення реалій, військової термінології та зниженої лексики, які відображають історичний, ідеологічний

та соціокультурний контекст оригіналу. Кожна з цих лексичних груп містить певні перекладацькі виклики, пов'язані з необхідністю збереження автентичності, експресивності та культурної специфіки тексту.

А) Переклад реалій

Текст, що аналізується, характеризується наявністю використання великої кількості реалій. У контексті африканської постколоніальної літератури варто простежити відтворення цього пласту лексики, оскільки слова-реалії є носіями унікального національного колориту та відіграють важливу роль у формуванні автентичності художнього простору. Відтворення реалій вимагає особливої перекладацької майстерності, оскільки часто вони не мають відповідників в інших мовах.

Автор документальної роботи, присвяченої аналізу реалій, Р. Зорівчак, виділяє наступні методи перекладу етнокультурної лексики: транслітерація, транскрипція, калькування, описовий, повний і частковий переклад, метод уподібнення, контекстуальний переклад. [Манакін В., Ель Трахаві Б. 2020, с.2] Зазначимо, що не всі одиниці, відібрані в процесі аналізу, повністю відповідають класичному визначенню реалії як лексичної одиниці, що позначає явища чи предмети, притаманні певній культурі. Проте у межах роману «Майомбе» ці елементи набувають статусу умовних реалій, оскільки функціонують як носії історичного, етнографічного чи ідеологічного змісту. Їхня присутність у творі є засобом передачі автентичної африканської дійсності. Саме тому до вибірки було включено і ті мовні одиниці, які, хоч і не є реаліями у вузькому сенсі, виконують аналогічну культурну функцію й потребують особливої уваги при перекладі.

“Pararam às cinco horas, para procurarem lenha seca e prepararem o acampamento: às seis horas, no Mayombe, era noite escura e não se poderia avançar.” [Pepetela 1980, с. 20]

«Зупинились о п'ятій годині, щоб розбити табір та назбирати хмизу: о шостій на Майомбе вже сідає темна ніч, і йти далі не можна.» [Бережний А. 1985, с.24]

«Майомбе» – ліс на півночі Анголи, на кордоні з Демократичною Республікою Конго. Саме тут у 1960-1970-х роках відбувалися активні бойові дії під час визвольної боротьби проти португальського колоніалізму. Майомбе виступив як арена збройного опору, де розгортаються події однойменного роману Пепетели, що заснований на його особистому досвіді участі у рісу МПЛА (Народний рух за визволення Анголи). [Aguíar 2018, с. 2]

Непрохідний тропічний ліс постає як символ африканської автентичності та історичної пам'яті. Не зважаючи на те що назва «Майомбе» є топонімом, у художньому романі він виконує функцію умовної реалії. Перекладач вдало використав трансформацію транслітерації для передачі назви лісу, що дозволило зберегти лексичну відповідність.

“Até eles chegava o cheiro de matete para o mata-bicho.” [Pepetela 1980, с.9]

«В повітрі пахло печеною маніокою – нехитрим сніданком партизанів.» [Бережний А. 1985, с. 10]

Вжита в оригіналі реалія “*matete*” – це страва з маніюки, традиційна для кількох регіонів Центральної та Західної Африки, зокрема Анголи. Ця лексема має власну назву, яку неможливо перекласти на інші мови буквально, а також не має повного культурного еквівалента в українській мові. У романі назва страви вказує на умови життя партизанів, репрезентує африканську буденність та є частиною реальності персонажів. Андрій Бережний використовує описовий переклад для відтворення реалії – трансформацію, за допомогою якої збережено денотативне значення. На нашу думку, таке рішення позбавляє текст частини етнокультурного колориту, проте відтворює функцію і зміст. В умовах художнього тексту, де реалії виступають культурно-маркованою лексикою, така заміна знижує семантичне навантаження. Альтернативним варіантом

перекладу могло б бути збереження оригінальної назви матете з коротким поясненням, що дозволило б зберегти зміст та культурну специфіку.

Окрім розглянутої висте гастрономічної реалії, в романі можна зустріти ще й інші, при перекладі яких застосовується описовий метод:

“Era fúnji com galinha, oferecida pelos congoleses, segundo dissera André.” [Pepetela 1980, с. 53]

«На обід була маніокова каша з куркою, гостинцем конголезців, як казав Андре.» [Бережний А. 1985, с. 66]

Реалія “*fúnji*” – це традиційна страва ангольської кухні, що готується з маніокового (касавового) борошна або кукурудзяного борошна. Перекладач знову вдається до узагальненого опису – «маніокова каша». Така трансформація гарантує зрозумілість для українського читача, проте частково нівелює культурне забарвлення, властиве оригіналу.

Доцільність використання такого опису можна пояснити функціональною роллю продукту маніоки у повсякденному житті населення Анголи. У країнах Центральної та Західної Африки ця культура є однією з найпоширеніших, що спричинено її харчовою цінністю. В умовах ангольської партизанської війни – маніока слугувала одним із головних засобів виживання.

“Se, por acaso, o tuga nos perseguiu e quer ver até onde vamos, podemos dar encontro cara a cara.” [Pepetela 1980, с. 24]

«Якщо туги все-таки за нами стежили, то можемо зіткнутися з ними віч-на-віч.» [Бережний А. 1985, с. 29]

Реалія “*tuga*” є пейоративним сленговим виразом та використовується зі зневажливою конотацією для позначення португальців, зокрема колоніалістів та солдатів, які брали участь у придушенні визвольного руху в Анголі. Це слово походить від скорочення “*portuga*” – розмовна форма від *português*, однак у ході війни набуло негативного емоційного забарвлення, ототожнюючись з образом ворога, чужинця. Під час перекладу було

використано спосіб транслітерації, що дозволило зберегти емоційно-сміслову навантаженість, семантичну глибину одиниці та соціокультурну специфіку, закладені автором.

“A impressão de que o amor é melhor quando com uma quitata custou a abandoná-lo, mesmo depois de várias experiências com Ondina.” [Perpetela 1980, с. 52]

«Йому було важко позбутися думки, що кохання тимчасової подружки краще, навіть після того, як він не раз сходився з Ондіною.» [Бережний А. 1985, с. 64]

У наведеному прикладі активна ще одна пейоративна реалія африканського походження – “quitata”, що вживається для позначення жінки легкої поведінки або сільської неосвіченої жінки. У контексті першотвору автор використовує цю лексему цілеспрямовано, з метою зіставлення полярних персонажів – Ондіни, вчительки у місцевій школі, та тих жінок, з якими Мунду Нову мав короткотривалі й поверхневі стосунки. У перекладі Андрія Бережного зустрічаємо вираз «тимчасова подружка». Хоча цей варіант частково втрачає первинний денотативний зміст і не передає всіх соціокультурних конотацій лексеми “quitata”, він дозволяє читачеві інтуїтивно зрозуміти функцію персонажа у сюжеті.

Б) Переклад військової термінології

Переклад військової лексики має свої особливості, що відрізняються від перекладу звичайних текстів. Такий переклад вимагає від перекладача знань та розуміння не лише мови першоджерела та цільової мови, але й історичного тла. Термін – це слово або вираз, яке має спеціалізоване значення, що використовується у певному професійному середовищі для розуміння різних об’єктів з точки зору певної галузі знань. [Дудок Х. 2020, с.98] Аналіз досліджень мовознавців, дозволяє визначити такі способи відтворення військової лексики: описовий метод, дослівний переклад, часткову або повну

транслітерацію, транслітерацію та дослівний переклад, транскрибування. [Гасюк Н., Пуш О. 2022, с.3] Під час аналізу перекладу роману «Майомбе» було виявлено, широке використання військової термінології. Це зумовлено тим, що події роману відбуваються під час колоніальної війни. Опис жорсткої боротьби з португальцями, діалоги між персонажами, історичний контекст – **все це відображається у вживанні** військової термінології. Розглянемо декілька прикладів трансформацій при перекладі військових термінів:

“Sem Medo mudou o carregador, no momento em que apercebeu o soldado à sua frente, deitado na borda da estrada, tentando febrilmente desencravar a culatra da G3.” [Peperela 1980, с.32]

«Сай Меду перезарядив свій автомат саме в ту мить, коли помітив перед собою солдата, що, лежачи, вовтузився край дороги. Затвор його бельгійської гвинтівки заклинуло, і він метушливо намагався щось із ним зробити.» [Бережний А. 1985, с. 39-40]

Звернімо увагу на те, що перекладач трансформував лексему “G3” як «бельгійська гвинтівка», що, на нашу думку, не є вдалим рішенням. З технічного погляду, G3 – це німецька автоматична гвинтівка, розроблена компанією Heckler & Kock [Wikipedia]. Таким чином, визначення «бельгійська гвинтівка» не відповідає реальному походженню зброї та призводить до втрати стилістичної функції. Попри технічну неточність у відтворенні реалії, можемо припустити, що перекладач керувався контекстуальними асоціаціями, пов’язаними з колоніальною історією Центральної Африки. Як відомо, тривалий час територія сучасної Демократичної Республіки Конго знаходилася під владою Бельгії та мала назву Бельгійське Конго, що межувало з територією Анголи. У постколоніальному контексті, зброя часто асоціюється з колишніми метрополіями, незалежно від фактичного походження конкретної одиниці. Вважаємо, що таким чином перекладач хотів вдатися до культурно-історичної метонімії та відтворити атмосферу конфлікту, маркованого впливом європейських колоніальних сил. На нашу думку, доцільно було б залишити

оригінальну абрєвіатуру G3 із супровідною приміткою, або вдатися до описового перекладу, наприклад, «німецька гвинтівка G3».

“*Calou-se, riu silenciosamente, afagando a АКА.*” [Репетела 1980, с. 60]

«Усміхнувшись, він замовк і погладив свій автомат.» [Бережний А. 1985, с. 74]

“АКА” – це загальна назва для серії автоматичних гвинтівок, розроблених Михайлом Калашниковим, що на сьогодні є найпоширенішою у світі стрілецькою зброєю [Wikipedia]. У низці країн слугує синонімом до лексеми «автомат». Беручи до уваги поширеність цієї зброї, вважаємо, що спосіб генералізації вжитий цілком доцільно для перекладу “АКА” як «авомат». Ще одним зразком використання перекладачем такої перекладацької трансформації, як генералізації є наступний приклад:

“*Nem protestaram, quando viram os canos das pépéchás virados para eles.*”

[Репетела 1980, с.15]

«Та за мить вони побачили спрямовані на них дула автоматів.»

[Бережний А. 1985, с. 18]

В оригіналі наявна транскрибована сленгова назва “pépéchá” для пістолета-кулемета ППШ-41. Перекладач вдається до лексико-семантичної трансформації, передаючи родове поняття «автомат», яке буде зрозумілим кожному читачеві, проте втрачається конотативна функція лексеми “pépéchá”, яка в оригіналі вказує на ідеологічну та політичну приналежність персонажів.

“*Quando foi promovido a Chefe de Seção, os guerrilheiros deram-lhe o nome de Sem Medo, por ter resistido sozinho a um grupo inimigo que atacara um posto avançado, o que deu tempo a que a Base fosse evacuada sem perdas.*”

[Репетела 1980, с. 6-7]

«Коли його підвищили в званні, призначивши командиром взводу партизани дали йому ім'я Сай Меду – Безстрашний. Це сталося після того, як він один стримав натиск ворогів, які напали на передовий пункт. База була евакуйована без втрат.» [Бережний А. 1985, с. 7]

У цьому реченні зафіксовано декілька вдалих трансформацій. При перекладі словосполучення “Chefe de Seção” Андрій Бережний вдається до термінологізації та функціонального перекладу. У португаломовному військовому контексті “seção” може відповідати як малому тактичному підрозділу, так і взводу, залежно від країни та військової організації [Wikipedia]. Проте в умовах ангольської визвольної війни підрозділи мали нестандартну, партизанську структуру. Саме тому перекладач обрав функціональний еквівалент – «командир взводу», беручи до уваги роль персонажа у військовій ієрархії у романі.

У цьому ж прикладі автором роману вжито термін “guerrilheiros”, який передано за допомогою українського відповідника «партизани». Як у мові першоджерела, так і в цільовій мові обидві лексеми позначають воїна у боротьбі проти іноземної або окупаційної армії. Така трансформація є лінгвокультурно вмотивованою і належить до категорії функціонального перекладу з урахуванням історико-культурного контексту.

В) Відтворення стилістично зниженої лексики

При аналізі першотвору було виявлено значне використання стилістично зниженої лексики, тому вважаємо за потрібно простежити її відтворення у перекладі роману. «Нелітературна лексика вважається складною з погляду перекладу, оскільки часто деякі сленгізми, вульгаризми та колоквиалізми можуть бути незафіксованими у словниках». [Зубрик А. 2017, с.2] Перекладач зіштовхується з нелегким завданням – передати зміст та ідею, відтворити ненормативну лексику в художньому творі та не порушити стилістичну будову роману.

У творі Пепетели широке використання арготизмів та вульгаризмів пояснюється належністю персонажів до різних соціальних прошарків суспільства. Можемо з упевненістю констатувати, що перекладач використовує різні методи для відтворення знижених лексичних одиниць. Розглянемо декілька цікавих прикладів із вживанням обсценної лексики:

“Calem-se, porra!” [Pepetela 1980, с. 12]

«Замовкніть, хай вам грець!» [Бережний А. 1985, с.14]

“O erro dum responsável não justifica um roubo, um roubo de merda de cem paus, dum miserável sabotador.” [Pepetela 1980, с.24]

«Помилка керівника не виправдовує крадіжки, негідної крадіжки, яку вчинив паскудний злодюга.» [Бережний А. 1985, с.28]

При перекладі пейоративної лексики перекладач може вдаватися до прийому негативного забарвлення перекладу. Наприклад, словник дає визначення “miserável” як «нещасна, бідна людина» [Priberam]. Ця лексема має нейтральне лексичне забарвлення. Завдяки використанню варіативного відповідника «паскудний» замість більш нейтрального «бідовий», перекладач надає тексту більшої емоційної забарвленості. Лексема “sabotador”, що дослівно перекладається як «саботажник», перекладена шляхом варіативного пошуку відповідника – «злодюга». Однак у цьому контексті, де мова йде про крадіжку сто ешкуду, вважаємо вибір перекладача адекватним.

Звернімо увагу на ще один пейоративний вираз “um roubo de merda”. Дослівно лексема “merda” перекладається як екскременти, і за класифікацією лихослів'я належить до копрофільної лексики, тобто такої, що ґрунтується на табуйованій тематиці тілесних відходів. Проте вживання виразу “de merda” виконує функцію підсилювача негативної оцінки, додаючи словам більшого експресивного та емоційного навантаження. У цьому контексті він слугує стилістично маркованим епітетом і у перекладі є прикладом лексичної пейорації – «негідна крадіжка».

“Sacana! – disse Sem Medo, arquejando” [Pepetela 1980, с.24]

«Падлюка! – просичав, задихаючись, Сай Меду.» [Бережний А. 1985, с.29]

Португальська лексема “sacana” несе в собі негативне значення і використовується для позначення осіб, чії дії є аморальними чи злочинними [34]. Перекладач вдало використовує прямий відповідний для передачі семантичного та лексичного значення вульгаризму.

“Sacanas colonialistas, vão à merda, vão para a vossa terra. Enquanto estão aqui, na terra dos outros, o patrão está a comer a vossa mulher ou irmã, cá nas berças!” [Pepetela 1980, с.18]

«Кляті колоніалісти, забирайтеся під три чорти до себе додому. Поки ви тут, на чужій землі, хтось звалтує вашу жінку чи сестру там, удома!»
[Бережний А. 1980, с.21]

У цьому прикладі можемо прослідкувати як автор перекладу передає мовлення одного з персонажів і як за допомогою лексичних трансформацій намагається транспонувати ненависть та зневагу героя до португальських колоніалістів, зокрема відтворюючи словосполучення “sacanas colonialistas”, що дослівно означає «аморальні колоніалісти». Автор оригіналу має ідеєю засудити вчинки завойовників, тому у перекладі «кляті колоніалісти», дає читачеві відчуття не лише ненависті, але разом із тим безвиході та втоми від війни, благання нарешті покинути чужі землі.

При перекладі виразу “vão à merda”, перекладач застосовує варіативний та аналоговий переклад – «забирайтеся під три чорти».

“Que raio de guerrilheiro me saíste tu, que te deixas roubar?” [Pepetela 1980, с.24]

«Який ти в чорта партизан, коли даєш себе обікрасти?»» [Бережний А. 1985, с.29]

У вищенаведеному прикладі португальський вигук “que raio” несе в собі негативне значення та вживається для вираження зневаги, здивування чи невдоволення. Перекладач вдається до використання аналогового відповідника, щоб передати вигук “que raio” – «який в чорта». Вважаємо, що таке перекладацьке рішення не лише точно передає емоційний регістр репліки командира партизанського загону, але і дає читачеві зрозуміти його характер – суворого та зануреного у воєнні реалії чоловіка.

Отже, лексичний рівень перекладу постколоніального тексту потребує від перекладача глибокого розуміння культурного контексту, історично-

культурних реалій. Переклад культурно-маркованої та зниженої лексики, а також військової термінології вимагає ретельного добору відповідників, що забезпечують адекватність культурних конотацій та збереження стилістичної виразності оригіналу. Застосовані перекладачем стратегії дозволяють зберегти автентичність тексту та передати читачеві цільової мови атмосферу, ідеологічні акценти та художню своєрідність роману.

2.3. Граматичні особливості оригіналу та способи відтворення у перекладі

Переклад художнього тексту передбачає поглиблену роботу з мовною системою оригіналу, зокрема її граматичними структурами. При перекладі з португальської на українську мову виникає чимало граматичних труднощів, зумовлених структурними відмінностями між мовними системами. Зокрема, складнощі пов'язані з розбіжностями у порядку слів, синтаксичних конструкціях, морфологічних особливостях та вживанні часів, а також із системою займенників та наявністю артиклів у португальській мові, що відсутні в українській. Граматичні системи португальської та української мов відрізняються як з огляду на морфологічні категорії, так за способами їх відтворення. При перекладі з португальської мови на українську службові елементи, наприклад, допоміжні дієслова та артиклі, можуть бути вилучено, а лексика та морфологічні форми – замінені.

“Arriscado, muito arriscado – disse Sem Medo –, os caminhos devem estar patrulhados.” [Репетела 1980, с.34]

«Ризиковано, дуже ризиковано, - мовив Сай Меду. – Шляхи, мабуть, патрулюються.» [Бережний А. 1985, с.42]

У наведеному прикладі наведена одна з характерних граматичних трансформацій при перекладі – вилучення артиклів, які виражають категорію означеності та неозначеності, притаманних романським мовам, зокрема

португальській. Оскільки «в українській мові ця категорія не є граматичною, то її значення передаються за допомогою лексичних, граматичних засобів, наголосу, а ключовим ідентифікатором цієї категорії постає контекст.» [Солюк М. 2021, с.2] В оригіналі за допомогою вживання означеного артикля читач чітко розуміє, про які «шляхи» (“caminhos”) йдеться мова. Натомість в українському перекладі, навіть без конкретної граматичної вказівки, читач розуміє зміст речення завдяки попередньому контексту.

“Ingratidão do Tuga confirmou que dormira ao lado de Ekuikui e tinha visto em que bolso o ex-caçador tinha guardado a nota.” [Pepelela 1980, с.24]

«Інградідау підтвердив, що спав поруч з Екуїкуї і бачив, у якій кишені колишній мисливець сховав гроші.» [Бережний А. 1985, с.29]

У наведеному прикладі зустрічаємо опущення допоміжного дієслова “ter” у формі Imperfeito do Indicativo. Форми “tinha visto” та “tinha guardado” виражають давноминулий час у португальській мові – Mais-que-Perfeito Composto, що вказує на дію, яка передує іншій минулій дії. У сучасній українській мові використання питомих плюсквамперфектних форм не зустрічається, тому перекладачі вдаються до лексичних, синтаксичних чи контекстуальних засобів. У проаналізованому реченні часова структура зберігається за допомогою порядку слів та використання сурядного сполучника «і», який вказує на послідовність дій у хронологічному порядку.

Пасивний стан притаманний багатьом мовам і «передбачає вживання конструкцій або комбінацій слів, за якими предмет подається як пасивний (суб’єкт), тоді як дія, виражена дієсловом, виконується об’єктом (агентом).» [Михлик О., Плющай О., Ратомська Л. 2017, с.2] Оскільки португальська мова належить до категорії флективних мов, то у межах її граматичної системи можна помітити часте використання синтетичних форм пасивного стану. Для української мови, на противагу португальській, притаманне використання активного стану. Розглянемо наступний приклад:

“Foram apresentados pelo Kassule, que hoje estava no Leste.” [Pepelela 1980, с.62]

«Їх познайомив Кассуле, якого пізніше відправили у східні провінції Анголи.» [Бережний А. 1985, с.76]

Співставлення оригіналу і перекладу показує, що у першій частині речення “*Foram apresentados pelo Kassule*” автор використовує пасивний стан, який перекладач передає активною формою – «Їх познайомив Кассуле», натомість у наступній частині фіксується трансформація активного стану “*que hoje estava no Leste*”, яка дослівно означає «той, що сьогодні був на сході», на пасивний із розширеним змістом «якого пізніше відправили у східні провінції Анголи».

“O mar foi por mim percorrido durante anos, de norte para sul, até à Namíbia, onde o deserto vem misturar-se com a areia da praia, até ao Gabão e ao Ghana, e ao Senegal, onde o verde das praias vai amarelecendo, até de novo se confundir com elas na Maurítânia, juntando a África do Norte à África Austral, no amarelo das suas praias.” [Репетела 1980, с.81]

«По морях я плавав роками. З півночі на південь, до Намібії, де пустеля зливається з береговим піском, плавав до Габону, і до Гани, і до Сенегалу, де зелень на берегах поволі зливається з пісками в Мавританії, яка з’єднує жовтизною своїх берегів Північну Африку з Південною.» [Бережний А. 1985, с.95]

У вищенаведеному прикладі зустрічаємо декілька трансформацій. По-перше, перекладач вдається до зміни пасивної конструкції на активну: пасивний стан «*o mar foi por mim percorrido*» при перекладі відображається активним станом «по морях я плавав роками». Таким чином відбувається компресія та натуралізація синтаксису.

По-друге, спостерігається перекладацька трансформація членування речення, що дає змогу перекладачеві адаптувати синтаксично складні конструкції першотвору до мовних норм цільової мови.

Крім того, автор перекладу також вдається до граматичної трансформації додавання членів речення: “*até ao Gabão*”, що у перекладі звучить як «плавав аж до Габону». Цікавим є те, що семантика прийменника “*até*” («до») для

португальського читача є цілком зрозумілою, український переклад натомість вимагає чіткого граматичного вираження дії. Ця трансформація дозволяє перекладачеві розкрити те, що в оригіналі виражено граматично. У цьому ж прикладі зустрічається також додавання підсилювальної частки «аж», яку перекладач вводить у текст, щоб показати велич морських подорожей та їх недоступність звичайному пересічному громадянину. У наведеному вище перекладі речення першотвору зроблена морфологічна трансформація – зміна роду іменників. Фраза “...*onde o verde das praias* ...” у перекладі звучить наступним чином: «...*де зелень на берегах*...». Португальський збірний іменник чоловічого роду “o verde” у перекладі українською переходить у жіночий рід «зелень».

Серед граматичних трансформацій, які ми зустріли в оригіналі, можемо виділити метод опущення, тобто вилучення перекладачем зі змісту тексту тих елементів, «що певним чином дублюються в оригіналі за нормами мови оригіналу або передача яких мовою перекладу може порушити норми останньої» [Amardeep 2004, с.3]. Наприклад:

“Quería explicar-lhe o que significa beber uma cerveja gelada quando se está meses e meses na mata.” [Pepetela 1980, с.52]

«Хотів розповісти їм, що означає випити склянку холодного пива, коли місяцями не виходиш з лісу.» [Бережний А. 1985, с.63]

У наведеному прикладі бачимо, що вираз “meses e meses”, який за нормами української мови є тавтологією – «місяці й місяці», передано лише за допомогою вокаби «місяцями». Варто зауважити, що використання автором в оригіналі подвоєння лексем дозволяє читачеві зрозуміти усю напруженість ситуації, коли солдати місяцями не бачать своїх сімей та не виходять з лісу. В українському перекладі тривалість, позначена лексемою «місяцями», виражає не лише часову глибину, а й психологічну напругу перебування в умовах тривалої ізоляції.

Отже, аналіз граматичних особливостей перекладу засвідчив, що відтворення синтаксичних конструкцій вимагає від перекладача застосування

різних трансформацій, що допомагають досягти граматичної природності цільового тексту та зберегти стилістичну й смислову точність оригіналу, а також ці прийоми дозволяють адаптувати текст відповідно до норм української мови.

Висновки до другого розділу

Унікальний авторський стиль Пепетели вирізняється наявністю політичного наративу, глибокої філософської рефлексії та реалістичного зображення подій визвольної боротьби Анголи. Ідіостиль автора характеризується насиченістю військової термінології, використанням реалій ангольського постколоніального суспільства та численними розмовними та пейоративними конструкціями. Значне місце займають африканізми, що підкреслюють національну самобутність героїв та культурну специфіку середовища.

Аналіз українського перекладу роману «Майомбе», виконаного Андрієм Бережним, показує, що перекладач вдало передає стилістичні особливості оригіналу, зберігаючи як змістову наповненість, так і культурно-національну специфіку твору.

Аналіз лексичних особливостей показав важливість адекватного відтворення культурно-маркованої лексики, військової термінології та зниженої лексики. Переклад таких лексем потребує ретельного добору еквівалентів, за урахуванням культурно-історичного контексту твору, що дозволить зберегти автентичність авторського задуму та забезпечить зрозумілість для українського читача.

При відтворенні реалій автор перекладу використовує метод транслітерації та ескплікативний переклад, що полегшує розуміння тексту читачеві цільової мови. Знижена лексика, яка є невід'ємною складовою діалогів персонажів, у перекладі здебільшого вдало відтворена завдяки добору українських стилістичних відповідників. Військова термінологія відтворена за

допомогою методу адаптації до української військової лексики, зберігаючи точність та стилістичну відповідність.

Аналіз граматичних особливостей засвідчив, що переклад синтаксичних конструкцій оригіналу супроводжується використанням різноманітних трансформацій, зокрема, зміна активного стану на пасивний та навпаки, адаптація артиклів та допоміжних дієслів, членування речень, а також використання методів додавання та опущення окремих елементів, що дозволяє зберегти стилістичну виразність, смислову точність та логічність тексту в перекладі.

Аналіз лексико-граматичних особливостей роману «Майомбе та їхнього відтворення в українському перекладі Андрієм Бережним демонструє високий рівень перекладацької майстерності. Застосування трансформацій дозволило зберегти основні стилістичні, семантичні й культурні компоненти, закладені в оригіналі, водночас адаптувавши текст відповідно до норм української мови.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У сучасних перекладознавчих та літературознавчих студіях поняття «постколоніальна література» розглядається крізь призму міждисциплінарного підходу, що об'єднує історичний, культурологічний, соціальний і лінгвістичний аспекти. Постколоніальна література – це складна система відображення досвіду колоніального панування, боротьби за незалежність та формування національної свідомості та ідентичності. Вона поєднує у собі багатшарову оповідну структуру, що містить певні історичні алюзії, культурні коди, ідеологічні засади і мовну гібридність.

Перекладач постколоніальної літератури потребує комплексного аналізу не лише мовної, а й культурно-семантичної складової, що дозволяє відтворити авторське письмо у новій мовно-культурній площині та зберегти глибину закладених культурних смислів.

Саме тому переклад постколоніальної літератури є важливою сферою для міждисциплінарного дослідження, що поєднує постколоніальні студії, літературознавство, перекладознавство, культурологію і соціологію.

Визначальним аспектом у перекладі є застосування відповідних перекладацьких стратегій, що забезпечують збереження культурних реалій, ідіостилю автора та емоційно-експресивної складової тексту. У роботі розглянуто важливість досягнення адекватності та еквівалентності в перекладі художніх творів. Перекладач повинен вдаватися до різних трансформацій, серед яких лексичні (транскодування, генералізація, описовий переклад) та граматичні (додавання, опущення, членування та інші), щоб зберегти відповідний зміст оригіналу.

«Майомбе» є характерним прикладом постколоніального роману, в якому органічно поєднано історичні алюзії на боротьбу за незалежність, культурні особливості африканського континенту ХХ століття та специфічні лінгвістичні феномени, зумовлені взаємодією європейської та місцевих мовних традицій.

У результаті тривалого колоніального панування португальців в Африці, португальська мова в Анголі зазнала значної трансформації, набувши власних особливостей у лексиці та синтаксисі. Корінні мови банту, якими спілкується значна частина населення, зумовили появу лексичних запозичень, локальних варіантів окремих лексем, які стали важливою складовою мовної картини ангольського суспільства. Перекладачеві необхідно розуміти усі ці процеси, щоб адекватно відтворити особливості описуваного автором першотвору мовного середовища.

Зважаючи на ці специфічні мовні особливості, актуальним стає аналіз лексико-граматичних засобів, за допомогою яких автор формує художньо-стилістичний образ твору. Дослідження цих особливостей дозволяє глибше зрозуміти механізми творення авторського ідіостилю та визначити ефективні перекладацькі стратегії для їхнього адекватного відтворення в українському перекладі.

Лексичні особливості оригіналу, такі як реалії, військова термінологія, знижена лексика, вимагають особливої уваги від перекладача до семантичних та культурних нюансів. Було помічено, що при перекладі культурно-маркованої лексики застосовувалися такі перекладацькі трансформації, як транслітерація, описовий переклад, а також часткова адаптація до цільової культури. При перекладі військової термінології важливою була точність у виборі українських відповідників, оскільки вони формують атмосферу військової операції, специфіку збройного конфлікту. Щодо зниженої лексики – автор перекладу застосував засоби компенсації, стилістичні заміни та синонімічні конструкції, властиві нормам української мови.

Грамматичні особливості оригіналу, такі як вживання активного та пасивного стану, складені часи, застосування артиклів та інші, були успішно відтворені у перекладі. Перекладач дало адаптував синтаксичні конструкції, зберігаючи змістову точність і водночас досягаючи природності викладу українською мовою.

У ряді випадків застосовано трансформацію перетворення активних конструкцій оригіналу на пасивні у перекладі (і навпаки). Особливу увагу приділено відтворенню артиклів, які у португальській мові виконують важливу граматичну та стилістичну функцію, а в українській мові відсутні як окрема частин мови. Членування довгих речень та застосування додавання чи опущення певних елементів сприяли збереженню логічної структури тексту та його зрозумілості для українського читача, не порушуючи стилістичної цілісності оригіналу.

Переклад постколоніального роману є надзвичайно складним і багаторівневим процесом, що вимагає від перекладача високого володіння мовними засобами та глибокого знання культурного, історичного і соціального контексту першотвору. Лише комплексний підхід до аналізу дозволяє зберегти автентичність оригіналу, передати багатство ідіостилю автора та забезпечити повноцінне сприйняття твору читачем у цільовій культурі.

Аналіз перекладу роману «Майомбе» показує важливість зваженого та обґрунтованого підходу до перекладу постколоніальної літератури, який поєднує лінгвістичну точність та культурну адаптацію, забезпечуючи глибоке розкриття стилістичних і змістових особливостей першоджерела.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белінська Ю. Категорія стилю (ідіостилю) як літературознавче явище / Ю. Белінська // Українська література: історичний досвід і перспективи, 2023, вип. 2. С. 114–125.
2. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство / В. Будний, М. Ільницький. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
3. Дудок Х. Лексико-семантичний аналіз англійського терміна мобільного зв'язку / Х. Дудок // Іноземна філологія. 2020. № 133. С. 97–104. Львів.
4. Кравченко О. Постколоніальний дискурс національної культури та політики // Культура України : збірник наукових праць / Міністерство культури України, Харківська державна академія культури ; за заг. ред. В. М. Шейка. Харків : ХДАК, 2014. Вип. 45. С. 15–24.
5. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / автор-укладач Ю. І. Ковалів. — Т. 2: М (Маадай-Кара) — Я (я-форма). Київ, 2007. 625 с.
6. Плющай О., Ратомська Л., Михлик О. Контрастивний аналіз вираження пасивності в іспанській та італійській мовах. 2017.
7. Пуш О. М., Гасюк Н. В. Особливості перекладу військової термінології / О. М. Пуш, Н. В. Гасюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2022. Вип. 58. С. 305–308.
8. Самборська В., Орличенко О.В. Особливості ідіостилю Мігеля де Унамуно та засоби їх відтворення в українському перекладі (на матеріалі романів «Тітка Тула» і «Туман») \ Тези ІХ Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених «Філологія ХХІ століття: нові дослідження і перспективи», 10 – 11 квітня 2025 року С.100-102. – URL: https://drive.google.com/file/d/1qpcSjeX0tyRLiJLYJfG_eOHn-XEAnpF/view

9. Сінченко О. Д., Гавриловська М. В. Постколоніальні дослідження: український вимір / О. Д. Сінченко, М. В. Гавриловська // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. 2016. Вип. 3.
10. Солюк М. М. Актикль як засіб відтворення означеності/неозначеності в німецькомовних перекладах художньої літератури / М. М. Солюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2021. 124 с.
11. Степанчук А. С. Особливості перекладу постколоніальної літератури / А. С. Степанчук // Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації : зб. наук. праць. 2018. С. 359–364.
12. Тахраві Б. Б. Ель. Особливості перекладу реалій / Б. Б. Ель Тахраві // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2020. Вип. 2, № 12. С. 232–236.
13. Теробус Р. До проблеми ідіостилю: термінологічний аспект. Науковий журнал, 2016. №9. 176 с.
14. Зубрик А. Р. Перекладацький аспект нелітературної лексики у творах художньої літератури / А. Р. Зубрик // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2017. Вип. 7. С. 67–70.
15. Юрчук О. О. Особливості формування та стратегії репрезентації антиколоніального та постколоніального художніх дискурсів в українській літературі : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.06 / О. О. Юрчук ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2015. 387 с.
16. Agra, K. A teoria pós-colonial na tradução: caminhos à descolonização através da arte e educação. 2013.
17. Aguiar, A. Quando a violência colonial ecoa nas folhas da floresta e nas páginas literárias: 'Mayombe', de Pepetela / A. Aguiar // Abril: Revista do Estudos de Literatura Portuguesa e Africana - NEPA UFF. 2018. Vol. 10, № 20. P. 91–108.

18. Alexandre V. O império português (1825-1890): ideologia e economia / V. Alexandre // *Análise Social*. 2004. P. 959–979.
19. Alhamad A. A. Postcolonial Literature and Translation: A Grounded Commonality of Multiculturalism / A. A. Alhamad // *World Journal of English Language*. 2022. Vol. 12, № 6. P. 514.
20. Arenas, F. Utopias of Otherness: Nationhood and Subjectivity in Portugal and Brazil / F. Arenas. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2003.
21. Banza, A. P. O Português em Angola: uma questão de política linguística / A. P. Banza // Fiéis, A., Lobo, M., Madeira, A. (oprg.). *O Universal e o Particular. Uma vida a comparar. Homenagem a Maria Francisca Xavier*. Lisboa : Edições Colibri, 2014. C. 29–38. ISBN 978-989-689-477-1.
22. Bethencourt F., Ramada Curto D. (oprg.). Portuguese Oceanic Expansion, 1400-1800 / A expansão marítima portuguesa / Francisco Bethencourt, Diogo Ramada Curto. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
23. Bhabha, H. O local da cultura / H. Bhabha; tradução: Ávila, M., Reis, E. & Gonçalves, G. Belo Horizonte: Editora UFMG, 1998. 395 c.
24. da Silva, C. V. V. Correa. Mayombe: uma estória de guerra e identidades: um breve estudo sobre a personagem Teoria / C. V. V. Correa da Silva // *Anais do Congresso Africanidades e Brasilidades*. 2015. № 2.
25. Freitas, L. Neocolonialism: The Relationship between Portugal and Angola. Theoretical Analysis on the Post-1975 Consequences of the Portuguese Colonial Domination : diss. PhD thesis / University of Bucharest, Faculty of Political Science. 2021. DOI: 10.13140/RG.2.2.33341.58081.
26. Kanda, A. Repensar a história de Angola / A. Kanda. Uige : Sedipu, 2005.
27. Kołodziejczyk D. Cultural Difference in Translation: Translationality of Postcolonial Literature / D. Kołodziejczyk // *Przekładaniec*. 2018. Sp. Iss. P.7–36.
28. Macedo L., Martins M. de L., Cabecinhas R. Blogando a lusofonia: experiências em três países de língua oficial portuguesa / L. Macedo, M. de L. Martins, R. Cabecinhas. 2012.

29. Marcon, F. Os romances de Pepetela e a imaginação da nação em Angola / F. Marcon // *História Revista*. 2011. Vol. 16, № 1. P. 31–51.
30. Mingas, A. A. Interferência do Kimbundu no Português falado em Lwanda / A. A. Mingas. Luanda : Chá de Caxinde, 2000.
31. Oliveira, H. T. de. Língua Portuguesa em Angola: silenciamentos, isolamentos e hierarquias / H. T. de Oliveira // *Revista Abralin*. URL: <https://revista.abralin.org/index.php/abralin/article/view/507>.
32. Sorensen E. P. Postcolonial Studies and the Literary: Theory, Interpretation and the Novel / E. P. Sorensen. London: Palgrave Macmillan, 2010. 417 с. ISBN 978-1-349-32224-4. DOI: 10.1057/9780230277595.
33. Xavier, L. G. Pepetela: entre a História e a Ficção / L. G. Xavier // *Limite. Revista de estudios portugueses y de la lusofonía*. 2008. Vol. 2. P. 255–270.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

34. *Енциклопедія постмодернізму* / за ред. Ч. Вінквіста, В. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун ; наук. ред. пер. О. Шевченко. — Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. — 503 с.
35. *Літературознавчий словник-довідник* / редкол.: Р. Т. Гром'як та ін. Київ : Академія, 2006. 303 с.
36. Dicionário Priberam da Língua Portuguesa. URL: <https://dicionario.priberam.org/>

ДЖЕРЕЛА ЕМПІРИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Пепетела М. Майомбе* / Муана Пуо Пепетела; пер. з португ. А. Бережний. Дніпро: Українська, 1985. — 235 с.
2. *Pepetela. Mayombe* / Pepetela. 5-е вид. Lisboa : Publicações Dom Quixote, 1993. 171 с.

ЕЛЕКТРОННИ РЕСУРСИ

1. GlobalSecurity.org. Cabinda separatist conflict. URL:
<https://www.globalsecurity.org/military/world/war/cabinda.htm>
2. Introduction to Edward Said. URL:
<https://www.lehigh.edu/~amsp/2004/09/introduction-to-edward-said.html>
3. Literatura Colonial e Pós-Colonial. URL:
<https://edtl.fcsh.unl.pt/encyclopedia/literatura-colonial-e-pos-colonial>
4. Wikipedia. Автомат Калашникова. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82_%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%88%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0
5. Wikipedia. Heckler & Koch G3. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Heckler_%26_Koch_G3
6. Wikipedia. Secção (militar). URL:
[https://pt.wikipedia.org/wiki/Sec%C3%A7%C3%A3o_\(militar\)](https://pt.wikipedia.org/wiki/Sec%C3%A7%C3%A3o_(militar))

RESUMO

O presente trabalho dedica-se à análise da tradução da literatura pós-colonial através da análise lexicogramatical do romance “Mayombe” de Pepetela e sua versão em ucraniano, traduzida por Andrii Bereznyi. A literatura pós-colonial, como objeto de estudo da tradutologia, representa uma das áreas mais complexas e, ao mesmo tempo, mais relevantes da prática de tradução contemporânea. Ao retratar a experiência histórica da colonização, os processos de resistência, emancipação e a formação das identidades nacionais, esta literatura apresenta desafios não apenas de ordem linguística, mas também culturais, ideológicos e sociopolíticos.

O romance “Mayombe” é um exemplo emblemático da literatura pós-colonial angolana, que reflete a luta de libertação nacional contra o colonialismo português, a diversidade étnica e cultural da sociedade africana, bem como os conflitos internos das forças revolucionárias. Esses aspectos manifestam-se diretamente na linguagem do texto: na escolha do vocabulário, nas construções sintáticas e nos elementos culturais profundamente enraizados na realidade angolana. Por esse motivo, a tradução de “Mayombe” exige do tradutor não apenas competência linguística, mas também conhecimento profundo do contexto histórico, social e cultural de Angola.

No trabalho, destaca-se a especificidade do português angolano, que, como resultado de um prolongado período de dominação colonial, sofreu transformações significativas. O contacto com as línguas bantu e as peculiaridades sociolinguísticas do país levaram à emergência de um léxico próprio, repleto de empréstimos, variantes locais e expressões idiomáticas características. Esses elementos linguísticos tornam-se verdadeiros marcadores culturais, cuja preservação na tradução é essencial para manter a autenticidade da obra original. O tradutor, portanto, enfrenta o desafio de encontrar equivalentes funcionais em ucraniano, capazes de transmitir não só o significado literal, mas também a carga emocional e cultural subjacente.

Além disso, o estudo dedica atenção especial ao idioestilo de Pepetela — o seu estilo autoral único que combina elementos da tradição narrativa africana, do

português europeu e de uma perspectiva crítica sobre as realidades políticas e sociais do país. A recriação deste idioestilo na tradução exige a utilização consciente de diferentes estratégias tradutórias, como transformações lexicais (concretização, generalização, modulação), transformações gramaticais (mudanças de ordem sintática, uso de tempos verbais, omissões e adições controladas) e adaptações culturais. Particular atenção é dada ao tratamento de realia, terminologia militar e expressões de registo coloquial, que são características dominantes do romance.

A análise gramatical foca-se nas transformações ocorridas na tradução de construções verbais (passagem do ativo para o passivo e vice-versa), na adaptação do uso de artigos e verbos auxiliares, na segmentação e reestruturação de períodos complexos e no emprego estratégico da omissão e adição de elementos para garantir a fluidez e a naturalidade do texto na língua-alvo.

A metodologia do trabalho inclui o levantamento sistemático de exemplos de unidades lexicais e gramaticais através da amostragem exaustiva, seguido de uma análise comparativa e contrastiva entre o texto original e a tradução ucraniana. O método descritivo foi utilizado para examinar em detalhe os mecanismos tradutórios aplicados e as soluções encontradas pelo tradutor.

O trabalho evidencia que a tradução de “Mayombe” por Andrii Berezhnyi conseguiu, em grande medida, preservar a essência estilística e semântica da obra original, respeitando tanto a especificidade do idioestilo de Pepetela quanto o contexto sociocultural angolano. Ao mesmo tempo, o estudo aponta que algumas perdas tradutórias são inevitáveis, especialmente na transmissão de elementos culturalmente carregados ou de difícil equivalência direta.

Assim, o trabalho contribui para o desenvolvimento da tradutologia aplicada à literatura pós-colonial de língua portuguesa, oferecendo uma análise prática que pode servir de base para futuras pesquisas nesta área, ainda pouco explorada na tradução para o ucraniano.

Palavras-chave: tradução literária, literatura pós-colonial, Pepetela, transformações lexicais e gramaticais, idioestilo.